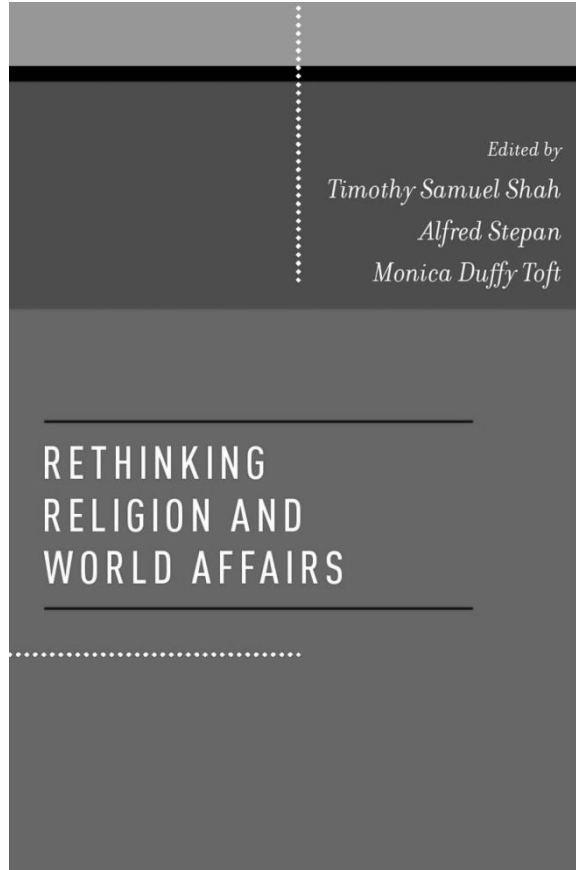

معرفی و نقد کتاب
بازاندیشی دین و امور جهانی

تیموتی ساموئل شا، آلفرد سی. استپان، مونیکا دافی تافت (ویراستار)

نیویورک: انتشارات دانشگاه آکسفورد، ۲۰۱۲، ۳۳۶ صفحه

Rethinking Religion and World Affairs
Timothy Samuel Shah, Alfred C. Stepan, Monica Duffy Toft, eds.
New York: Oxford University Press, 2012. 336 pp.

مجید کافی (Majidkafi1983@gmail.com)

روابط بین‌الملل که دهه‌ها تحت سلطه‌ی نظریه‌ی واقع‌گرایی قرار داشت، اخیراً شاهد رویکردهای متنوع به نظریه‌پردازی بوده و به ویژه اقبال گسترده‌ای نسبت به نظریه سازه‌انگاری نشان داده است. این نظریه بخشی از آن چیزی است که به عنوان «چرخش فرهنگی»^۱ در رشته‌ی روابط بین‌الملل شناخته می‌شود. این رویکرد جدید بر نیروها و عواملی به جز ایستارهای رایج در مورد قدرت و امنیت تمرکز می‌کند. اما حتی در این قالب فکری جدید که با فرهنگ، هنجار و ارزشها سازگاری بیشتری دارد هم، «دین» نادیده گرفته شده است. همانطور که تیموتی شا^۲ می‌نویسد، تا زمان حملات ۱۱ سپتامبر نظریه پردازان به نقش دین در روابط بین‌الملل کاملاً بی توجه بودند. اما این روند طی سالهای اخیر دستخوش دگرگونی شده، پژوهشگران زیادی بررسی این موضوع را در دستور کار خور قرار داده اند.

یک نمونه از این استقبال، کتاب «دین و نظریه روابط بین‌الملل»^۳ بود که ۲ سال پیش به ویراستاری جک اسنایدر^۴ منتشر شد. کتاب در پی یافتن پاسخ این پرسش بود که چرا در نظریه‌های روابط بین‌الملل، نشانی از دین به چشم نمی‌خورد. نویسندگان این کتاب دین را به عنوان یک عنصر متمایز که چارچوب بندی‌های خاص خود را برای نظریه‌های روابط بین‌الملل در پی دارد، تعریف کرده و خواستار ارایی تفسیری نوین از نظریه‌های روابط بین‌الملل به ویژه سه نظریه اصلی آن یعنی واقع‌گرایی، لیبرالیسم و سازه‌انگاری شدند؛ به نحوی که قابلیت تحلیل آثار دین در عرصه‌ی سیاست را به دست آورد. کتاب شا و همکارانش اگرچه از آموزه‌های کار اسنایدر بهره برده، اما در این مسیر گامی به جلو برداشته است؛ چرا که اولاً، بحث را منحصر و محدود به نظریه پردازی ننموده و ثانیاً،

1. Cultural turn

2. Timothy Shah

3. Jack Snyder (2011) Religion and International Relations Theory, New York: Columbia University Press.

4. Jack Snyder

رویکردی تاریخی را برای ریشه‌یابی بسترها و عوامل حذف دین از عرصه‌ی روابط بین‌الملل در پیش گرفته است.

تیموتی شا استاد دانشگاه جرج تاون و مدیر پروژه‌ی آزادی مذهبی در مرکز برکلی برای دین، صلح، و امور جهانی است و آلفرد اسپان و مونیکا تافت دیگر ویراستاران کتاب نیز اساتید دانشگاه کلمبیا و هاروارد هستند. هر سه این افراد سابقه‌ی طولانی‌ای در پژوهش‌های مرتبط با دین داشته و در اثر جدیدشان به این سؤال می‌پردازند که آیا ساختار نظریه‌های روابط بین‌الملل و تاریخ روابط بین‌الملل در شرف یک «چرخش دینی»^۱ است؟ به اعتقاد ویراستاران کتاب جواب مثبت است. همانطور که در مقدمه‌ی کتاب آمده است، تأثیر دین در امور جهانی یکی از مسایل اختلاف برانگیز بین دانشوران روابط بین‌الملل و فعالان عرصه‌ی سیاست خارجی است. برخی معتقدند که دین یک نیروی مخرب و مناقشه برانگیز است که باید از عرصه‌ی روابط بین‌الملل کنار گذاشته شود. بعضی دیگر نیز آن را بی‌ارتباط و عاری از هرگونه اثربخشی علی و معلولی بر سیاست بین‌المللی می‌دانند. اما گروهی هم هستند که دانش روابط بین‌الملل را بدون پرداختن به نقش مذهب، ناقص و ناکارآمد می‌بینند و به دنبال ایجاد یک چرخش مذهبی در این رشته هستند.

کتاب از ۱۸ مقاله تشکیل شده است که در ۶ فصل سامان یافته اند. فصل یک، با مقالاتی از برایان هیبر^۲، ژوزه کازانوآ^۳ و الیزابت شاکمن هارد^۴، به بررسی موضوع سکولاریزه کردن نظریه و عمل می‌پردازد. فصل دوم، با مقالاتی از آلفرد اسپان^۵، راجیو بارگاوا^۶، رابرت هفنر^۷، جان وایت^۸ و کریستین گرین^۹ بر رابطه‌ی دین با دموکراسی و حقوق بشر متمرکز است. فصل سوم، با استفاده از مقالات مونیکا تافت^{۱۰} و دانیل فیلیپات^۱،

1. Religious turn
2. Bryan Hehir
3. José Casanova
4. Elizabeth Shakman Hurd
5. Alfred Stepan
6. Rajeev Bhargava
7. Robert F. Hefner
8. John Witte
9. Christian Green
10 - Monica Toft

به جستجوی نقش دین در صلح و جنگ در سطح جهان می‌پردازد. فصل چهارم، با مقالاتی از مایکل بارنت^۲، کاترین مارشال^۳، و تامس بنچاف^۴، تأثیر مذهب بر انسان دوستی را بررسی می‌کند. فصل پنجم، که به مذهب و رسانه اختصاص دارد و احتمالاً بهترین فصل کتاب است، مقالاتی از مهرزاد بروجردی، نیکول عالم^۵ و دایان وینستون^۶ را در بر دارد. فصل پایانی هم از مقالات والتر راسل مید^۷، تامس فار^۸، فردریک بارتون^۹، شانون هایدن^{۱۰} و کارن فون هیپل^{۱۱}، تشکیل شده و به نقش دین در سیاست خارجی ایالات متحده می‌پردازد. کتاب «بازاندیشی دین و امور جهانی» یک مجموعه‌ی فشرده از نظرگاه‌های نویسندگان معتبر در عرصه‌ی روابط بین‌الملل و احتمالاً کاملترین اثری است که تا کنون به پیوند دین و روابط بین‌الملل پرداخته است. مقالات این کتاب به دنبال بررسی این موضوع هستند که معضلات ناشی از نادیده گرفتن مذهب در رشته‌ی روابط بین‌الملل کدامند و چگونه می‌توان راه حل‌هایی برای بازگرداندن دین به کانون مطالعات بین‌المللی ارائه کرد. نویسندگان مقالات، «ایده سکولاریزاسیون» را محصول فراموشی تدریجی دین در نتیجه‌ی فرایند مدیرنیته می‌دانند و آن را به طور جدی مورد نقد قرار می‌دهند.

کتاب در حقیقت تلاشی است برای باز گرداندن دین به روابط بین‌الملل از طریق زیر سؤال بردن محدودیتهای تجربی و اخلاقی ای که این دو را از هم دور کرده اند. برای مدتی طولانی این اجماع نانوشته اما مستحکم وجود داشت که با قوت گرفتن جریان نوسازی یا «توسعه»، دین رو به زوال خواهد رفت. بعد هنجاری یا اخلاقی این مفروضه از این قرار بود که با نوسازی سیاسی و دموکراتیزه شدن جوامع، دین تنها به حوزه‌ی

1. Daniel Philpott
 2. Michael Barnett
 3. Katherine Marshall
 4. Thomas Banchoff
 5. Nichole J. Allem
 6. Diane Winston
 7. Walter Russell Mead
 8. Thomas F. Farr
 9. Frederick D. Barton
 10. Shannon Hayden
 11. Karin von Hippel

خصوصی محدود می‌شود. اما این مفروضه اکنون و به ویژه پس از حادثه‌ی ۱۱ سپتامبر کاملاً زیر سوال رفته است. همانطور که استپان می‌نویسد، دوگانه انگاری جهان «سکولار» عمومی در برابر جهان «معنوی» خصوصی که توسط نظریه پردازان سکولاریزاسیون تبلیغ می‌شود، منجر به غفلت از دین و عوامل مذهبی در جهان سیاست و روابط بین‌الملل شده است. این وضعیت منجر به شکل‌گیری یک پارادوکس شده است: دین در طی دهه‌های اخیر به یکی از تأثیرگذارترین عوامل بر امور جهانی تبدیل شده است؛ اما نقش آن هم در عرصه‌ی مطالعات نظری و هم رویه‌های عملی همچنان نامکشوف مانده است. در چنین بستری است که ضرورت کارهایی نظیر آنچه تیموتی شا و همکارانش برای پر کردن این خلاء انجام داده‌اند، بیشتر به چشم می‌آید.

یکی از جالبترین مباحث کتاب که در چندین مقاله‌ی آن پیگیری شده است، نقد دیدگاه ساموئل هانتینگتون نسبت به مذهب به عنوان یک عامل ریشه‌ای درگیری و جنگ در جهان پس از جنگ سرد است. اکثر نویسندگان مقالات کتاب بر این باورند که دین اغلب منبعی برای پیشبرد دموکراسی و حقوق بشر بوده است. از این منظر هانتینگتون متهم است که تنها یک طرف داستان را تعریف کرده و در نشان دادن نتایج خشونت بار باورهای مذهبی اغراق نموده است. هرچند بعضی از نویسندگان مقالات کتاب در مورد پررنگ‌تر شدن نقش دین در سیاست بین‌المللی چندان خوشبین نیستند و بر نقش آن در برانگیختن تنش بین دولتها و تروریسم انگشت می‌گذارند، اما ارزش این کتاب به خاطر تلاشی است که برای روشن کردن فواید یا دست کم بی‌ضرر بودن دین برای بشر در سطح ساختارهای جهانی انجام می‌دهد. نشان دادن اینکه چگونه دین می‌تواند فرایندهای صلح‌سازی و حل منازعات را تسهیل کند، یکی از همین رویه‌هاست. برای مثال وایت و گرین به بررسی این نکته پرداخته‌اند که چگونه از دهه‌ی ۱۹۷۰ به بعد دین نقش عمده‌ای در گسترش حقوق بشر داشته است.

«بازاندیشی دین و امور جهانی» در مجموع اثری جالب، غنی، و روشنگر است که خواندن آن برای هر علاقمند به دین و روابط بین‌الملل ضروری است. البته کتاب ضعف‌هایی هم دارد؛ مثلاً مانند بسیاری از مجموعه مقالات، این کتاب هم دچار مسأله عدم یکدستی کیفیت فصول و مقالات است. افزون بر این عدم توافق نظری نویسندگان مقالات در مورد تعریف دین و کارکردهای آن یکی از موانعی است که خواندن کتاب را دشوار کرده و بعضاً مخاطب را سرگردان می‌کند. به نظر می‌رسد که خواننده برای درک و همراهی با هر مقاله و تصدیق نتایج آن هر بار نیاز به باز تعریف تصویری دارد که از دین در ذهن او نقش بسته است. علاوه بر این فقدان مقاله یا مقالاتی در مورد ماهیت و ذات دین و به ویژه پیچیدگی‌ها و پویای‌های آن به نحوی که مبین همه‌ی کارکردها و نتایجی باشد که در کتاب در مورد آن بحث شده است، هم شدیداً به چشم می‌آید. با این وجود از آنجا که این حوزه‌ی مطالعاتی هنوز بسیار جوان است، تلاش ویراستاران برای جمع‌آوری این مجموعه‌ی کامل و منسجم قابل‌قدردانی است و این ضعف‌ها چیزی از ارزش کتاب کم نمی‌کند.

فرم اشتراک فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی

برای اشتراک فصلنامه خواهشمند است حق اشتراک خود را به حساب جاری ۰۱۰۳۵۳۲۷۱۰۰۰ بانک ملی ایران شعبه دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا کد ۳۲۵۹ (قابل پرداخت در تمامی شعب بانک ملی سراسر کشور) واریز و اصل رسید آنرا به همراه فرم اشتراک تکمیل شده به نشانی دفتر فصلنامه ارسال فرمایید.

نام و نام خانوادگی / مؤسسه:
☐ مشترک حقیقی ☐ مشترک حقوقی
این قسمت توسط افراد حقیقی تکمیل شود.
شغل:
محل کار:
سمت:
میزان تحصیلات:
نشانی:
تلفن:
نمابر:
شروع اشتراک از شماره:
تعداد نسخه مورد نیاز از هر شماره:
شماره فیش / حواله بانکی:
تاریخ:
شعبه:
هزینه اشتراک سالانه برای داخل کشور:
برای دانشجویان و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها: ۵۲۰۰۰ ریال (با احتساب هزینه پستی)
سایر مشترکان: ۶۰۰۰۰ ریال (با احتساب هزینه پستی)
هزینه اشتراک سالانه برای خارج از کشور:
۱۰ دلار + هزینه پستی برای کشور مربوط

نشانی: شهرضا - انتهای بلوار پاسداران، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشکده علوم انسانی
دفتر فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات سیاسی و بین‌المللی تلفکس: ۳۲۱۳۱۰۲ - ۰۳۲۱

